

Nádas Sándor

Havaria

Závada Pál: Hajó a ködben

Ez a hajó, bizony, elment. Ha határozottabban fogalmaznék, azt is mondhatnám, elsüllyedt. De, persze, nem szívesen fogalmazok határozottabban, számos okból. A legfontosabb ezek közül, hogy nem egyszerűen szeretem Závada Pál műveit, hogy nagyra tartom a munkásságát, hanem hogy a mai magyar kultúra pótolhatatlanul, felcserélhetetlenül fontos alakjának tekintem őt. (Ne mondjak mindjárt közéletet?) Az a szemlélet, az az erkölcsi tartás, mely személyét – és műveit – jellemzi, példaadó és mellőzhetetlen mai korunkban, s minden munkája, minden megnyilatkozása messze túlmutat önmagán. Ezért aztán (vagy inkább mondjuk így: ezért is) úgy szurkolok minden új művének, mint elfogult drukker a focicsapatának: olyan, de olyan jó volna, ha győzne megint.

A Hajó a ködben azonban, legnagyobb sajnálatomra, nem igazán sikerült mű. Pedig Závada ezúttal is darázsfészekbe nyúlt, de aztán (szokása ellenére) valahogy csendben elpancsolt ott, abban a fészekben. Az olvasó, ahogy halad előre a szövegben, úgy veszti el az érdeklődését a történet iránt, úgy érzi egyre inkább, hogy a regénynek nincsen tétje. (Szinte) mindent tudunk az első lapoktól kezdve, a felrajzolt morális dilemmán pedig a lassan előrecsordogáló szöveg nélkül is elgondolkozhatunk, ha akarunk.

Hogy miért alakult így, hogy miért csúszott ki az anyag a szerző kezéből, arra a recenzens sem tudja az egyértelmű választ. Hiszen Závada most is alapos történeti kutatásokat végzett (rendes szokása ez neki), elmerült a család históriájában is, sőt, a ma élő leszármazottakkal is felvette a kapcsolatot. (Ez, ha jól sejtem, a tüneményes Chorin Daisy-t jelenti.) Azt sem nehezményezhetjük önmagában, hogy a szerző nem az esszé vagy a dokumentum-összeállítás mellett döntött, hanem regényt próbált formálni az anyagából. (Miközben, szokása szerint, eredeti dokumentumok sokaságát dolgozza bele a műbe.) Továbbá az sem róható fel

neki, hogy a valós történelmi figurák mellé (ha eddig nem mondtam volna, a regény a Weiss-Chorin család negyvennégyes menekülésének történetét dolgozza fel: azt az eseménysort, amikor a csepeli gyár tulajdonosai úgynevezett „kölcsönszerződést" kötnek az SS illetékesével, mikoris minden magyarországi vagyonukat átadják „megőrzésre" a németeknek, s ennek fejében a família mintegy ötven tagja semleges országokba – Svájc, Portugália – menekülhet) kitalált figurákat is felsorakoztat – Walter Scott óta bevett eszköze ez a történelmi regénynek –, kikhez képzeletbeli szerelmi szál is dukál, mindenféle bonyodalmakkal. (A regényben Mauthner Gusztáv özvegye, a szép Valériusz Lola szűri össze a levet Weiss Helén férjével, Kohner Artúrral, s bár a liesonról az egész család tud, vészhelyzetben az ilyesmiből, bizony, rengeteg nehézség adódhat. Hogy csak egyet említsünk: mint hírlik, a leszármazottak egy része erősen nehezményezte a valós tények valótlanokkal való keverését, és a maga részéről még attól sem riadt vissza, hogy jogi úton szerezzen elégtételt igazának. Az író meg, mi mást is tehetne, azt hangsúlyozza, hogy műve regény, a képzelet szülötte, csakis úgy szabad megítélni.) Sőt, önmagában azt se róhatjuk fel a szerzőnek, hogy a regénynek számos (legalább három, az is egy szám, rögtön prím is) narrátora van, és az olvasó sokszor csak a fejét kapkodja, ki beszél itt momentán és miért. Önmagában, mondom, hiszen a narrációváltás ezúttal nem szolgálja a különféle nézőpontok egymáshoz feszülhetését: egymást követő történetek beszéltetnek itt el más-más szájakból, de ugyanabban az emelkedett, kissé finomkodó, régies stílusban. Így aztán a többes narráció csak a posztmodern regényírás iránti kötelező áldozatvállalásnak tűnik, semmi másnak.

Závada mindig erős volt abban, hogy az ellentétes felfogásokat, szemléleteket a maga teljességükben mutassa be, s hogy ne ítélkezzék, hanem azt hagyja az olvasóra. (Miközben a maga morális felfogása világosan kiderült, általában már a témaválasztással.) Ennek az önmaga elé állított követelménynek ezúttal is igyekszik ugyan eleget tenni, de a szándék mintha itt is önmaga ellen fordulna. Chorinék tetteinek lehetséges megítélése a Zsolt Béla – Fenyő Miksa vitában bontakozott ki teljes egészében (bőrüket mentő háborús kollaboránsok versus áldozatok), melyet a szerző korrekten ismertet ugyan, de észrevétlenül, mintha a Fenyő Miksa pártjára állana: talán túlságosan is megszerette hőseit írás közben.

Akárhogy is, a Hajó a ködben nem tartozik Závada Pál legjobb művei közé. Talán a műfaj megválasztása nem volt szerencsés, talán a

megközelítés módja, talán a témafelvetés, mindegy is: ez a hajó, mint mondottuk, elment.

Mégis, fejezzük be kritikánkat egy felhőtlen örömről szóló híradással: a regény utolsó jelenete, Kohner Artúr látomása és felmagasztosulása a Závada-életmű legszebb lapjai közé tartozik. Már azért érdemes végigolvasni a könyvet.

Závada Pál: Hajó a Ködben
Magvető Kft. 2019.